

Blatniak tmavý
na Slovensku

Blatniak tmavý sa na Slovensku vyskytuje v troch izolovaných oblastiach: Záhorie, Podunajsko a Východoslovenská nížina

Milí čitatelia,

účelom tejto brožúrky je informovať vás o jednom živočíšnom druhu, ktorý sa vyskytuje len v niekoľkých krajinách Európy. Jeho populácia veľmi rýchlo klesá. Ako kriticky ohrozený druh sa nachádza na „červenom zozname“.

*Tento unikátny živočích sa volá **blatniak tmavý**. Je to malá, asi 10 cm ryбка. U nás žije na izolovaných lokalitách v Podunajsku, na Záhorí a vo Východoslovenskej nížine.*

Foto na obálke: Čitížský potok - J. Hajdú, blatniak tmavý - D. Valachovič; strana 3: Dlhé lúky - L. Pekárik, blatniak tmavý - I. Čornaninová; strana 4: blatniak tmavý - J. Májsky

Vydala Štátna ochrana prírody SR v roku 2008 v rámci projektu „Záchrana európsky významného druhu blatniak tmavý (Umbra krameri Walbaum, 1792) v chránených územiach Slovenska prostredníctvom realizácie opatrení vyplývajúcich z programu záchrany“, ktorý je spolufinancovaný zo štruktúrnych fondov Európskej únie

Blatniak tmavý (*Umbra krameri*) – kriticky ohrozený druh

Opis druhu

Blatniak tmavý (*Umbra krameri*) je kriticky ohrozenou rybkou európskeho významu, ktorá dorastá do veľkosti 8 až 11 cm. Patrí do starobylej čeľade blatiakovité (*Umbridae*) a je jediný zástupca tohto rodu žijúci v Európe – v systéme riek Dunaj a Dnester. Doživa sa iba 3 až 4 rokov. Jeho sfarbenie, ako napovedá jeho názov, je hnedé s tmavými škvrkami. Na bočnej strane tela má svetlý pás a v radoch paralelne s ním, malé svetlé škvrky. Okrúhla chvostová plutva je prispôsobená na život v stojatých a pomaly tečúcich vodách. Samica pred neresom upravuje v substráte dna akési hniezdo z rastlinných zvyškov. Po neresi ho chráni a pohybom plutiev zaisťuje prúdenie vody nad ikrami. Samotný neres prebieha v závislosti od teploty vody v marci až apríli. Počet ikier sa pohybuje od 240 do 2 500 kusov v závislosti od veľkosti a veku samice. Blatniak sa živí prevažne vodnými bezstavovcami a larvami vodného hmyzu.

Výskyt blatniaka

Blatniak tmavý žije v povodí stredného a dolného Dunaja a v povodí Dnestra. Najsevernejšiu hranicu areálu dosahuje práve na Slovensku a najzápadnejšiu v Rakúsku v blízkosti Viedne. Ostatný

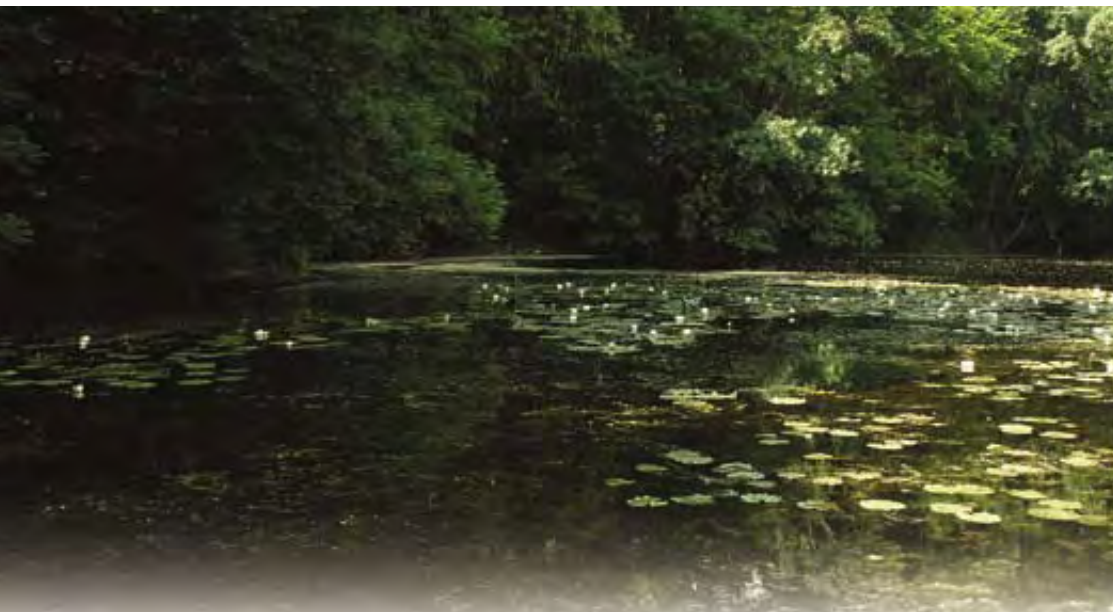
Typický vodný biotop blatniaka s porastami trste obyčajnej (Foto: M. Mihaliková)

areál zahŕňa Maďarsko, Rumunsko, Slovinsko, Srbsko, Chorvátsko, Ukrajinu a Moldavsko. Na území Slovenska sa vyskytuje v troch izolovaných oblastiach. Najzápadnejšou, najsevernejšou a plošne najmenšou oblasťou je Záhorská nížina, kde sa blatniak vyskytoval v odvodňovacích kanáloch a malých inundačných jazierkach. Druhú oblasť predstavuje Žitný ostrov, kde boli v minulosti i najbohatšie lokality výskytu blatniaka. Predovšetkým išlo o odvodňovacie kanály. Na východ siahalo rozšírenie druhu až za Komárno a na sever k Novým Zámkom do povodia Nitry, teda až za hranice Žitného ostrova. Blatniak v minulosti osídľoval plošne oveľa rozľahlejšie územie. V súčasnosti je jeho populácia značne rozdrobená a zredukovaná do niekoľko malých lokalít. Tretiu oblasť – Východoslovenskú nížinu, reprezentuje najmä jej juhovýchodná časť medzi riekami Latorica a Bodrog, kde bol druh v minulosti zistený v mŕtvych ramenách, inundačných jazierkach, odvodňovacích kanáloch a niektorých ťažobných jamách – tzv. kubíkoch. Postupné ubúdanie a vymieranie druhu na Východoslovenskej nížine je s najväčšou pravdepodobnosťou spečatené rozšírením invázneho druhu býčkovca amurského (*Percottus glenii*). V súčasnosti sú populácie blatniaka tmavého na Východoslovenskej nížine na hranici prežitia.

Pritom výskyt blatniakov u nás ešte v 60-tych rokoch 20. storočia bol na niektorých lokalitách hodnotený ako masový, na iných ako menej početný, ale trvalý. Od polovice 70-tych rokov však v súvislosti so zmenami krajiny, ktoré vykonal človek začalo blatniakov rapidne ubúdať hlavne na Žitnom ostrove, ale aj na Záhorí a východnom Slovensku. Dôvodom boli najmä melioračné úpravy, regulácie tokov a zásahy do vodného režimu, ktoré spôsobili odvodnenie a vysušenie krajiny.

Blatniak tmavý sa uchýlil do odvodňovacích kanálov a posledných zvyškov starých ramien a tóni (Foto: J. Hajdú)

Pomaly tečúce, takmer stojace ale priehľadné vody starých ramien sú dnes už vzácnosťou (Foto: J. Hajdú)

Životné podmienky blatniaka

Blatniak tmavý žije v zarastených pomaly tečúcich alebo stojatých nížinných vodách. Po zmenách, ktoré v krajine vykonal človek, obsadil ním vytvorené biotopy, najmä odvodňovacie kanály alebo materiálové jamy (kubíky). Ťažisko výskytu má v pobrežnej zóne. Osídľuje prevažne plytké, priehľadné, pomaly tečúce alebo stojaté vody so zárastami vodnej vegetácie. Dno je tvorené prevažne jemným substrátom a zvyškami odumretej vegetácie. Charakteristická je prítomnosť organického bahna z hromadiacich sa rastlinných zvyškov.

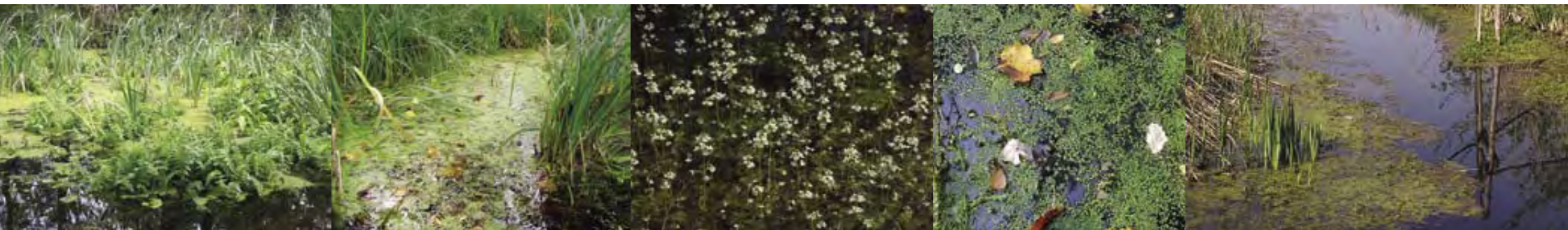
Vodná hladina niektorých lokalít je pokrytá žaburinkou (Foto: J. Hajdú)

Ohrozenie a ochrana blatniaka

Blatniak tmavý sa v posledných rokoch stal jedným z najohrozenejších druhov pôvodnej podunajskej ichtyofauny. Zaradený bol do viacerých červených zoznamov rýb Slovenska, ako aj do červeného zoznamu rizikových druhov Európy. Na jeho ochranu sa vyhlasujú európsky chránené územia, známe aj ako sústava NATURA 2000.

Ešte koncom päťdesiatych rokov 20. storočia bol na niektorých lokalitách na juhozápadnom a východnom Slovensku dominantným druhom ryby. V tom čase iba v sieti kanálov na Žitnom ostrove

Zárasty vodnej vegetácie slúžia blatniakovi ako úkryt, aj ako neresový substrát (Foto: z ľava J. Hajdú, A. Saxa, J. Tomeček, M. Mihaliková, L. Vavrová)

Lokality s výskytom blatniaka sú vzácne aj kvôli nádherným brehovým porastom a množstvu živočíchov, ktoré v nich žijú (Foto: z ľava A. Saxa, R. Považan)

bola odhadnutá jeho populácia na 800 až 900 tisíc jedincov a biomasa na 1,8 – 2,0 tony.

V priebehu desiatich rokov však nasledoval rýchly ústup druhu aj z lokalít, kde bol predtým jeho výskyt veľmi početný. Hlavnými príčinami jeho ohrozenia sú:

- deštrukcia a likvidácia prirodzených vodných tokov najmä v dôsledku vodohospodárskych zásahov (regulácie, meliorácie, napriamovanie vodných tokov, zasypanie mŕtvych ramien),
- znečisťovanie, najmä poľnohospodárskeho charakteru (úniky agrochemikálií a vypúšťanie tekutých exkrementov zo živočíšnej výroby),

- zarastanie biotopov pobrežnou vegetáciou (trstí, pálka) a ich zazemňovanie,
- invázia nepôvodných druhov rýb, ktoré sú jeho predátormi alebo konkurentmi.

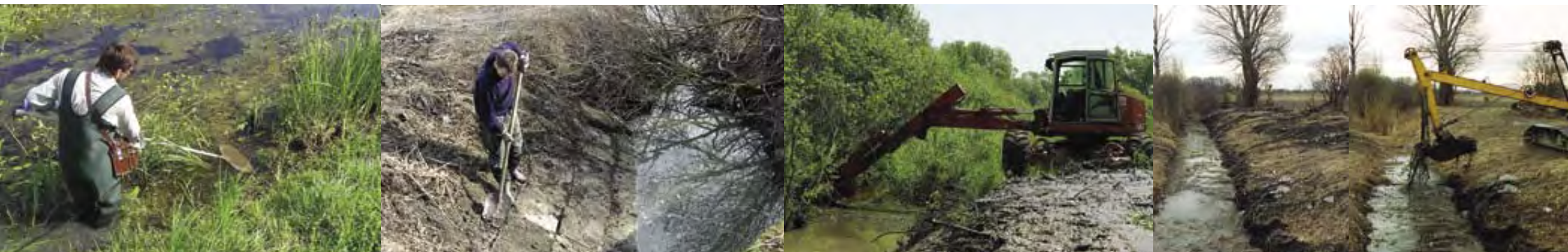
Významným faktorom ovplyvňujúcim prežítie druhu je aj produkcia malého počtu ikier a starostlivosť o potomstvo.

Blatniak dnes osídľuje menšie melioračné kanály, ktoré čiastočne nahrádzajú jeho zaniknuté pôvodné biotopy a umožňujú tak prežítie značne rozdrobenej populácie. Niektoré lokality postupne zarastajú litorálnou vegetáciou (trstí, pálka) a zanikajú.

Nezodpovedné počínanie človeka (odhadzovanie odpadu, vypúšťanie močoviny, splaškové kanalizácie) škodia nielen blatniakovi, ale celému prírodnému prostrediu (Foto: z ľava J. Hajdú, J. Hajdú, L. Vavrová)

Pobrežnou vegetáciou zarastené toky sa postupne zazemňujú a zanikajú (Foto: J. Tomeček)

Zistenie stavu lokálnej populácie sa vykonáva odlovom slabým elektrickým omráčením (Foto: L Vavrová) Zarastené a zazemnené kanály potrebujú čiastočné presvetlenie a prehĺbenie. V minulosti voda sama modelovala krajinu. Klukaté toky však boli človekom napriamené, brehy vybetónované a voda rýchlo odvedená z krajiny preč. (Foto: z lava I. Vincze, J. Tomeček, J. Hajdú, J. Hajdú)

Projekt BLATNIAK

Vzhľadom na zhoršujúci sa stav niektorých lokalít tohto druhu, **Štátna ochrana prírody SR** vypracovala Program záchrany blatniaka tmavého. Program záchrany tvorí návrh opatrení na odstránenie príčin jeho ohrozenia. Na vybraných lokalitách sa vďaka podpore štrukturálnych fondov EÚ v rokoch 2006 – 2008 realizovali nasledovné opatrenia.

Pvým krokom bolo vykonanie prieskumov. Vo všetkých troch slovenských oblastiach výskytu blatniaka (Podunajsko, Záhorie, Východoslovenská nížina) boli uskutočnené prieskumy zamerané na overenie jeho prítomnosti a odhad početnosti a životaschopnosti populácie.

Výsledky ukázali, že blatniak sa v najväčšej početnosti vyskytuje práve v malých kanáloch s hustým zárastom vodnej vegetácie. Spolu s ním sa najčastejšie vyskytovali: čík európsky, šfuka severná, karas zlatistý, lieň sliznatý, plotica červenooká, lopatka dúhová, červenica ostrobruchá a

plíž podunajský. Na Medzibodroží sú dnes už hojné aj nepôvodné, expanzívne sa šíriace býčkovec amurský, sumček čierny a karas striebriсты, ktoré sú jeho predátormi a potravnými konkurentami.

Vzhľadom na silnú izoláciu a postupné stárnutie vodných biotopov, ktoré blatniak osídľuje sú mnohé jeho lokality do budúcnosti vystavené postupnému zániku.

Pomoc blatniakovi bola v rokoch 2006 – 2008 vykonaná nasledovnými aktivitami:

- prebagrovanie niektorých úsekov zazemnených lokalít,
- odstránenie prehustej pobrežnej vegetácie pre podporu rozvoja vodnej vegetácie,
- odstránenie odpadu z korýt a príľahých pobrežných pozemkov,
- odstraňovanie invázy druhov drevín,
- záchranný odlov blatniakov z niektorých suchom postihnutých lokalít a ich prenos na iné lokality,
- prenos blatniakov do oblasti južnej Moravy s cieľom vytvorenia rezervného zdroja populácie,
- informačné stretnutia so žiakmi základných škôl v blízkosti lokalít výskytu blatniaka.

Foto: J. Hajdú

Foto: M. Mihaliková

Tento materiál bol financovaný v rámci projektu „Záchrana európsky významného druhu blatniak tmavý (*Umbra krameri* Walbaum, 1792) v chránených územiach Slovenska prostredníctvom realizácie opatrení vyplývajúcich z programu záchrany“, ktorý je spolufinancovaný zo štrukturálnych fondov Európskej únie

ISBN 978-80-89310-45-6

9 788089 310456 >